

De numerieke verhouding tussen Vlamingen en Walen in het Belgisch leger bij het begin van de Eerste Wereldoorlog

Luc DE VOS

Sinds nu meer dan een halve eeuw leeft de mythe — of was het er geen?, — dat het IJzerleger voor 80 % uit Vlamingen was samengesteld¹. Sommigen laten dit cijfer zelfs slaan op het Belgisch leger gedurende de hele Eerste Wereldoorlog, anderen houden het bij het „vechtend leger”.

Dit flamingantisch gerucht werd al tijdens de oorlog overgenomen. Toen de 80 % vermeld werd in een interview met de Broqueville, regeringsleider en toen nog minister van Oorlog, werd die 80 % zo goed als officieel erkend. Luc Schepens heeft bovendien achterhaald dat de Broqueville het „interview” zelf volledig uitschreef. Het verscheen op 19 mei 1917 in de officiële *Le Courier de l'Armée* en zijn Nederlandstalige versie *De Legerbode*, door de soldaten De Leugenbode genoemd. Maar wat drukte die laatste feitelijk af?

Vraag: „*De in het Vlaamsch verschijnende en door de Duitschers ingeblazen bladen hebben deze laatste tijden erg gewag gemaakt over de verhouding van Vlamingen en Walen in het leger; naar deze bladen, zou het leger uit 80 % Vlamingen en het officierenkorps uit 65 % Walen bestaan; die zoogezegde statistiek dient hun gemakkelijk tot thema van aanhitsingen en polemieken. Wat is daarvan waar?*”

De minister antwoordt: Het percent Vlamingen in het leger is ons niet bekend; er bestaat dienomtrent geen statistiek. Vóór den oorlog waren er 67 %; naar ik denk is dit percent thans grooter. Wat de officieren aangaat, er bestaat geene statistiek...”².

Op 1 februari 1918 zou de toenmalige minister van Oorlog Armand de Ceuninck o.a. spreken over 80 % Vlamingen in de infanterie om te bewijzen

1. Many Ruys schreef zelfs: „ruim 90 t.h. van alle Belgische soldaten waren Vlamingen”. Cfr. *De Vlamingen, een volk in beweging, een natie in wording*, Tielt-Amsterdam, 1980, p. 83.

2. *De Legerbode*, 19.V.1917, p. 1. B. L. SCHEPENS, *Aux origines de la question communautaire: Albert Ier et le gouvernement Broqueville*, Parijs-Gembloux, 1983, p. 58. Vóór de oorlog schreven verschillende flaminganten dat er meer dan 60 % Vlaamse soldaten waren. Zo schreef H. Meert in *Réponse à la Lettre au Roi sur la Séparation de la Wallonie et de la Flandre de M. Jules Destrée*, Gent, 1912, p. 43, dat 65 % van de soldaten Vlamingen waren.

dat hij geen eentalige regimenten kon vormen daar hij over te weinig Vlaamse *gradés*, d.w.z. onderofficieren beschikte³. Verschillende Vlaamse loyale politici doelden met die 80 % Vlamingen in het IJzerleger op een oververtegenwoordiging van de Vlamingen in de loopgrachten (infanterie) en van de Walen in de administratie.

In de politieke strijd na de oorlog werden de bakens meer en meer verzet en weldra ging het opnieuw over het gehele Belgische leger tijdens de oorlog. Verschillende achtenswaardige historici namen die 80 % kritiekloos over.

T. Luykx, die nochtans zelf in zijn *Politieke geschiedenis van België* sprak over 80 % Vlamingen, vroeg aan kolonel A. Massart, hoofd van de Historische dienst van het leger, tijdens het colloquium naar aanleiding van de herdenking van de dood van koning Albert in 1975, of dat wel correct was. Daarop antwoordde Massart dat de Vlamingen een „grosse majorité” vormden⁴.

Vervolgens toog F. E. Stevens aan het werk om die mythe uit de wereld te helpen. Een diep Belgisch nationaal gevoel was de drijfveer van zijn onderneming.

Een eerste erg gedetailleerd artikel publiceerde hij in september 1976⁵. Daarin ging hij ervan uit dat alle eenheden hun rekruten werven over het hele land en dat alle provincies een bijdrage leverden in verhouding tot hun bevolking. Hij nam voor de infanterie als representatieve eenheid — die wel degelijk in de loopgraven diende — het Brussels 9de Linieregiment. Hij baseerde zich voor zijn onderzoek hoofdzakelijk op het stamboek, waarin alle soldaten met o.a. hun geboorteplaats opgenomen waren. Zo onderzocht hij de herkomst van alle soldaten van de klassen 1899 tot 1918. De auteur gebruikte als criterium de geboorteplaats om te bepalen of iemand „Nederlandstalig”, „Franstalig” of „Brusselaar” was. De gemeenten deelde hij in bij Vlaanderen, Wallonië of Brussel op grond van een werk dat de toestand in 1972-73 weergaf. De Voerstreek en de 19 Brusselse gemeenten beschouwde hij als tweetalige gewesten, Moeskroen en omgeving als Waalse. Hij stelde vast dat voor het 9de Linieregiment slechts 13 % van de soldaten voortkwamen uit de klassen 1914-1918. Hij merkte op dat er nogal veel Brusselaars in zijn eenheid waren. Hij kwam tot ca. 57 % Nederlandstaligen, 31 % Franstaligen en 12 % ongekenen (Brusselaars, Voerenaars, personen geboren in het buitenland...). Die cijfers zag hij bevestigd door het aantal ge-

3. J. WULLUS-RUDIGER, *En marge de la politique belge, 1914-1956*, Brussel, 1957, p. 369 (notulen van de ministerraad gehouden in het bijzijn van de koning).

4. A. MASSART, *Le Roi Albert et les opérations militaires en 1914-1918*, in: *Handelingen van het colloquium Koning Albert 1975*, Brussel, 1976, p. 143.

5. F. E. STEVENS, *Naar aanleiding van de verhouding tussen de taalgroepen in het IJzerleger. De samenstelling van het 9de Linieregiment tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1918)*; in: *Belgisch tijdschrift voor militaire geschiedenis*, (1976), XXI-7, pp. 681-718.

sneuvelden en gedecoreerden. Hij gaf toe dat er te weinig Nederlandstaligen officier werden. Enkele steekproeven uit het 11de Linieregiment (Hasselt) en het 1ste Jagers te voet (Charleroi) bevestigden min of meer zijn cijfergegevens. Rekening houdende met de afwijkingen in het 9de Linieregiment stelde hij dat het strijdende IJzerleger uit grosso modo 55 % Vlamingen, 35 % Walen en 10 % Brusselaars en onbepaalden bestond. De auteur meende dat de Nederlandstaligen iets beter vertegenwoordigd waren in de infanterie dan hun numeriek belang in het geheel van de bevolking zou laten vermoeden, omdat de kleine klassen 1914-1918 vooral uit Vlamingen bestonden, de oudste klassen ook meer Vlamingen telden en de Walen waarschijnlijk oververtegenwoordigd waren in de artillerie en de genie.

Wij kunnen met Stevens instemmen dat er steeds ongewilde onnauwkeurigheden mogelijk zijn. Hij miskende echter regionale rekrutering die vooral vanaf 1910 erg belangrijk was⁶. De grootste klassen werden dus min of meer regionaal gerekruteerd en dit verklaart de abnormaal sterke vertegenwoordiging van Brusselaars in zijn regiment. Verder beging hij een belangrijke psychologische fout die, alhoewel mathematisch weinig belangrijk, zijn geloofwaardigheid aantast. Moeskroen, Waasten, Luigne, Dottenijs en Rukkelingen aan-de-IJzer bij Wallonië rekenen en de Voer, als tweetalig gebied bij de huidige Brusselse 19 gemeenten tellen, als omgrenzing van het Brusselse gebied niet de toestand nemen volgens de talentelling van 1910, maar de huidige omgrenzing, moest kritiek uitlokken. Wat er ook van zij, 80 % Vlamingen in het IJzerleger zou voortaan moeilijk te verdedigen vallen.

In augustus 1978 gaf L. Schepens in *De Standaard* commentaar op het artikel van Stevens. Daarin legde hij een aantal zwakheden bloot en wees op de resultaten van een grafelling in West-Vlaanderen. Hij had onderzocht onder welke taal de militaire doden begraven lagen en dit aan de hand van de kerkhofregisters van tien van de 23 Belgische Militaire begraafplaatsen uit de frontstreek en te Brugge. Van de 41.110 Belgische militaire doden uit de Eerste Wereldoorlog liggen er op die tien kerkhoven 11.884, op de 13 andere 3.906. Al de anderen werden door de families overgebracht naar begraafplaatsen in de streek van herkomst van de gesneuvelden. De taal van de grafzerkjes op de militaire begraafplaatsen is de taal die door de families in 1924 aangeduid werd. De auteur kwam tot 68 % Nederlandstaligen en 32 % Franstaligen⁷. Diezelfde redenering zou Schepens in zijn in 1979 verschenen bijdragen over de Eerste Wereldoorlog in de *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* herhalen⁸. In zijn in 1983 verschenen boek *Albert Ier*

6. Zo blijkt uit ons doctoraal proefschrift: *Het effectief van de Belgische krijgsmacht en de militiewetgeving, 1830-1914*, dat in 1985 zal worden gepubliceerd.

7. L. SCHEPENS, *Vlamingen in het IJzerleger*; in: *De Standaard*, 11.VIII.1978, p. 11. A.B.C.D.E.F.G.

8. ID., *België in de eerste wereldoorlog*; in: AGN, dl. XIV, Haarlem, 1979, p. 407.

et le gouvernement Broqueville hernam hij andermaal zijn redenering en weerlegde Stevens opnieuw⁹.

In september 1978 poogde Stevens in *De Standaard* de theorie van Schepens te weerleggen. Er kwam echter geen nieuw materiaal naar voren en de twee antagonisten schreven naast elkaar heen¹⁰.

Wij denken dat de voornaamste zwakte van Schepens' stelling schuilt in de steekproef, kerkhoven in de frontstreek te onderzoeken. Een gezin uit het „verre” Wallonië zal o.i. eerder geneigd zijn het lijk van de geliefde over te brengen dan de families uit West- en Oost-Vlaanderen.

In 1980 hield Stevens in het kader van het colloquium over 150 jaar Belgische militaire geschiedenis een lezing over de taalverhoudingen in het IJzerleger¹¹. Daarin verdedigde hij zijn stelling tegen de twee belangrijkste geformuleerde kritieken. Streden al de door hem geïnventariseerde soldaten wel echt aan het IJzerfront? Waren er wel drie groepen: Nederlandstaligen, Franstaligen en Brusselaars en was de laatste groep niet samengesteld uit Nederlandstaligen en Franstaligen? Om op de eerste opwerping te antwoorden maakte hij gebruik van de ziekenboeken die door de regimentartsen ingevuld werden telkens er zich een zieke of gekwetste aanbood. Hij kon gebruik maken van de ziekenboeken van het 9de Linierement voor de periode december 1916-november 1918. Voor die tijdspanne meldden zich 54,58 % Nederlandstaligen op het ziekenrapport, 31 % Franstaligen en 14,42 % Brusselaars en anderen. Om aan de tweede kritiek tegemoet te komen deed Stevens een beroep op de vooroorlogse Statistische Jaarboeken zodat hij inzicht kreeg in de samenstelling van de klassen 1906-1912. Hij konkludeerde dat de verhouding misschien wel 65 % Nederlandstaligen, 35 % Franstaligen was.

Vermits hij relatief goed de mechanismen kent die de rekrutering beheersten, dachten wij dat het nuttig zou zijn de numerieke verhouding tussen Vlamingen en Walen in het IJzerleger vanuit die gezichtshoek te benaderen. Daar wij de krijgsmacht slechts bestudeerden tot 4 augustus 1914, zou het op het eerste gezicht kunnen lijken dat we niet veel nieuws aan het debat kunnen toevoegen. Maar het door ons gekende leger leverde de moeilijke terugtocht in augustus, september, oktober 1914 en de bloedige en beslissende IJzerslag in oktober-november 1914. Dit waren de fasen uit de oorlog die ca. 53 % van de doden door oorlogshandelingen en bijna 30 % van het totale aantal doden in de rangen van de Belgische krijgsmacht voor

9. L. SCHEPENS, *Albert Ier et le gouvernement Broqueville*, pp. 57-59.

10. F. E. STEVENS en L. SCHEPENS, *Woord en Wederwoord. En toch...*; in: *De Standaard*, 29.IX.1978, p. G.E.F.

11. F. E. STEVENS, *Nog over de verhouding tussen de taalgroepen in het IJzerleger (1917-1918)*; in: *Akten van het Colloquium over de Belgische Krijgsgeschiedenis (1830-1980)*, Brussel.

gevolg hadden. Het vierjarige verblijf aan de IJzer was ongetwijfeld pijnlijk, maar het was vooral de IJzerslag in oktober-november 1914 die een bloedig karakter had. Daarna scheidde een groot meer en moerassig gebied de beide partijen. Tot aan het bevrijdingsoffensief eisten vooral de ziekten hun tol op.

Zoals Stevens dachten we aanvankelijk dat de territoriale herkomst van de rekruten het meest betrouwbare criterium was om te bepalen of ze Vlaming of Waal waren. Tot Vlaanderen rekenden we de Vlaamse provincies en het arrondissement Leuven, zoals die er in 1910 uitzagen, plus de Nederlands- en de tweetaligen van het arrondissement Brussel. Bij Wallonië rekenden we de Waalse provincies, het arrondissement Nijvel en de Franstaligen van Brussel¹². Met J. Destrée telden we de tweetaligen in het arrondissement Brussel bij de Vlamingen¹³. Ook als we degenen die meestal Frans spraken, maar Nederlands kenden, aftrokken, veranderden onze cijfers nauwelijks (minder dan 1 % van de klasse). De rekruten van het arrondissement Brussel verdeelden we evenredig met de bevolkingsverhouding¹⁴. Natuurlijk waren er Franstaligen in Vlaanderen en Nederlandstaligen in Wallonië. Maar de eerste vervulden tot 1909 meestal geen legerdienst en geen van beide categorieën kon voldoende nauwkeurigheid uit de statistieken gehaald worden¹⁵.

De Belgische krijgsmacht mobiliseerde op de vooravond van de Eerste Wereldoorlog 15 klassen dienstplichtigen. De numerieke verhouding tussen Vlamingen en Walen binnen elk van die klassen zouden we moeten kunnen bepalen. Daarna kunnen we door rekening te houden met de omvang van elk van die klassen komen tot een algemene numerieke verhouding.

12. *Recensement général de la population, 1900*, dl. I, Brussel, 1903, pp. 396-397, 406. *Recensement général de 1910*, dl. III, Brussel, 1912-1913, pp. 18-19, 24, 30, 196-197.

13. J. DESTREE, *Lettre au Roi sur la séparation de la Wallonie et de la Flandre*, Brussel, 1912, p. 8

14.

Tabel 1: Aantal mannen in het arrondissement Brussel in 1910.

Uitsluitend Nederlandstalig	192.719 = 42,18 %
Uitsluitend Franstalig	91.703 = 20,07 %
Nederlands-, Franstalig (en Duitstalig)	172.497 = 37,75 %
Van de meertaligen : - meestal Franstalig	: 46,67 %
- meestal Nederlandstalig	: 53,33 %

15. H. Meert berekende op basis van de volkstelling van 1900 dat er 53.487 echte Walen in de vier Vlaamse provincies leefden. Dat stemde overeen met 1,88 % van de bevolking van die provincies. Cfr. *op.cit.*, pp. 48-49. In Luik en onmiddellijke omgeving waren er meer Vlamingen (3.563) die alleen Nederlands spraken dan Walen te Gent en omgeving (2.915) die alleen Frans spraken. Cfr. *op.cit.*, p. 23.

Elf klassen werden gerekruteerd door de loting-plaatsvervangings. Op basis van de bevolkingsaantallen waren zij samengesteld uit jongelui van de verschillende provincies. Theoretisch zouden die cijfers de verhouding tussen Vlamingen en Walen moeten weerspiegelen. Maar er waren gevoelig meer plaatsvervangers en vrijwilligers uit het economisch minder voorspoedige Vlaamse landsgedeelte en zij mochten hun diensten ook in andere provincies aanbieden. Zodat heel wat Limburgers optrokken voor Luikenaars, West- en Oostvlamingen voor Henegouwers...¹⁶. De bijdrage van vooral provincies als Luik en Henegouwen bestond dus gedeeltelijk uit Vlamingen.

Dit kwam zeer goed tot uiting in de statistische gegevens van het militair onderwijs voor rekruten. De *Annuaire Statistique* publiceerde jaarlijks in tabelvorm het aantal soldaten (dienstplichtigen, vrijwilligers, „volontaires avec prime” of VAP...) die het Nederlands of het Frans verkozen om elementair onderwijs en hun basisopleiding te krijgen¹⁷. Daarnaast verschenen er tabellen die o.a. de geografische herkomst van de soldaten per arrondissement weergaven¹⁸.

Tot en met 1909 bleef dus het systeem van loting-vervangings in voege. Daar onder dit stelsel de welgestelden meestal vrijgekocht werden, zou de taalkeuze moeten overeenstemmen met de werkelijk gesproken taal. De Franstalige bourgeois in Vlaanderen werd immers meestal geen soldaat. Dit Frans spreken deed natuurlijk niets af aan zijn Vlaming zijn. De Vlaamse proleet die in Wallonië woonachtig was, kwam wel onder de wapens en kon dan ook het Nederlands als instructietaal kiezen, daar bijna allen in een gemengde eenheid terecht kwamen. De VAP, ook de Vlaming die een Franstalige vervangings, koos waarschijnlijk het Nederlands als instructietaal. Gezien het grote

16. Tijdens debatten wezen politici herhaaldelijk op die toestand. Een studie over Limburg toonde aan dat die theorie zeker opging voor die periode. Iets meer dan een derde van de Limburgse vervangers diende in een Waalse provincie, overwegend in Luik. Het omgekeerde was eerder zeldzaam. Cfr. A. HERTOOGS, *De militaire vervangings in Limburg (1866-1909)*, (onuitgegeven verhandeling) Leuven, 1982, pp. 111-120, 137-138.

17. *Annuaire Statistique de la Belgique, Instruction des hommes incorporés dans l'Armée*, 1900, pp. 214-215; 1901, pp. 226-227; 1902, pp. 222-223; 1903, pp. 230-231; 1904, pp. 234-235; 1905, pp. 234-235; 1906, pp. 234-235; 1907, pp. 242-243; 1908, pp. 240-241; 1909, pp. 244-245; 1910, pp. 242-243; 1911, pp. 246-247; 1912, pp. 242-243; 1913, pp. 270-271. Verschillende cursussen werden ingericht door de krijgsmacht, voor de Vlaamse soldaten in het Nederlands en voor de Waalse in het Frans: sinds 1868 voor de ongeletterden, sinds 1875 een heropfrissing van een deel van de leerstof van het lager onderwijs en sinds 1884 de militaire basisopleiding. Cfr. *Journal Militaire Officiel*, 1868, p. 9 (Ministerieel rondschrjiven, 22.I.1868); 1875, p. 402 (Ministerieel rondschrjiven, 27.IX.1875); 1884, pp. 290-291 (Ministerieel rondschrjiven, 30.IX.1884).

18. *Ibidem, Taille des miliciens et des volontaires*, 1900, pp. 226-227; 1901, pp. 238-239; 1902, pp. 234-235; 1903, pp. 242-243; 1904, pp. 246-247; 1905, pp. 246-247; 1906, pp. 246-247; 1907, pp. 254-255; 1908, pp. 252-253; 1909, pp. 256-257; 1910, pp. 238-239; *Inscris de la levée, dont l'inscription a été maintenue, tombant sous l'application de l'article 1 bis A de la loi sur la milice et qui ont été exemptés pour causes morales*, 1913, pp. 296-301.

aantal Vlaamse VAP, meer dan het tienvoudige van de Walen, was het normaal dat het aantal Nederlandstaligen boven het landscijfer zou uitstijgen. Vanaf 1910 werd één zoon per gezin onder de wapens geroepen. De ingestelden kwamen zo ook in het leger. Een aantal onder hen, ook indien ze van Vlaamse komaf waren en die taal kenden, kozen waarschijnlijk het Frans als onderrichtstaal. De keuze van onderrichtingstaal leek ons dan ook niet langer een even relevant criterium als tevoren. We besloten daarom ook gebruik te maken van de geografische herkomst van de soldaten om de numerieke verhouding tussen Vlamingen en Walen vast te leggen.

Beide technieken, telling van instructietaal en onderzoek van geografische herkomst, voerden we op de twee periodes uit om de verschillen duidelijk aan te tonen. Wij kozen 1905 (tabel 2) en 1911 (tabel 3) om die cijfers in detail weer te geven. Alle resultaten bevinden zich in tabel 5.

Enige commentaar bij die cijfers lijkt ons aangewezen. De cijfers van de gekozen opleidingstaal bevestigen onze geografische indeling met de veronderstelling dat de meertalige Brusselaars Vlamingen waren. We overdrijven hierin zeker niet, want via het lager onderwijs waren zelfs de Vlaamse kinderen in Brussel zodanig verfranst dat wellicht een deel voor een Franstalige instructie zullen gekozen hebben¹⁹. Degenen die meestal Frans spraken, 301 meertaligen, zouden dat ongetwijfeld gedaan hebben. Maar die meertaligen, die meestal Frans spraken, maar ook Nederlands kenden, behoorden waarschijnlijk grotendeels tot de gegoede burgerij. Zij lieten zich vervangen en vermits het overgrote deel van de VAP's Nederlandstalig was kunnen we dat cijfer bij de Nederlandstaligen tellen. Zo komen we aan een totaal van 60,09 % Nederlandstaligen en 39,91 % Franstaligen. Die cijfers liggen erg dicht bij die van de instructietaal, 60,03 % en 39,97 %. De afwijking was te wijten aan het feit dat bij de ingelijfd en een deel niet in de instructietaal werd hernomen (b.v. aspiranten van de Militaire School). Bovendien zien we dat het tekort aan miliciens uit het Franstalige landsgedeelte door VAP's uit Vlaanderen moest worden aangevuld. Als we de vier Waalse provincies beschouwen, komen we aan een tekort van 248 dienstplichtigen, veroorzaakt door Henegouwen en Luik.

Ook tabel 3 vergt enige commentaar. In 1911 bleken er meer Nederlandstaligen te zijn qua geografische herkomst (57,79 %) dan qua instructietaal (54,76 %). Indien we de Brusselaars die meestal Frans spreken, maar Nederlands kennen, bij de Walen rekenen, komt ons cijfer qua geografische herkomst (55,36 %) reeds dicht bij dat van de taal van het onderricht. Het

19. H. VAN VELTHOVEN, *Taal en onderwijspolitiek te Brussel, 1878-1914*; in: *Taal en sociale integratie 4 (Acta van het colloquium „Onderzoek naar de Brusselse taaltoestanden” 28-29 maart 1981, dl. II)*, passim, maar vooral pp. 354-346. Vermits de dienstplichtigen op 20-jarige leeftijd naar het leger kwamen was het Brussels onderwijs in de jaren 1891-1897 „verantwoordelijk” voor het al of niet Frans kennen.

Tabel 2 : De numerieke verhouding van de taalgroepen in het Belgisch leger in 1905.

Provincie of arrondissement	GEOGRAFISCHE HERKOMST			INSTRUCTIETAAL
	Vastgesteld contingent	Aantal miliciens en vrijwilligers	Totaal + %	
Antwerpen	1.584	1.705	8.143 58,80% 8.444 60,09% 1706:644 301 342 5.706 41,20% 5.405 39,91%	<u>Nederlands:</u> Miliciens : 5.702 VAP : 1.195 Vrijwilligers: 972 <hr/> 7.929 60,03 %
West-Vlaanderen	1.673	1.774		
Oost-Vlaanderen	2.079	2.377		
Limburg	491	599		
B Arrondissement Leuven	536	625		
R { enkel Nederlandstalig	1.628	720		
A { meertalig } meestal Nederl.		343		
B { meertalig } meestal Frans		301		
N { enkel Franstalig		342		
T Arrondissement Nijvel	332	334		
Henegouwen	2.271	2.093	5.706 41,20% 5.405 39,91%	<u>Frans:</u> Miliciens : 4.484 VAP : 118 Vrijwilligers: 677 <hr/> 5.279 39,97 %
Luik	1.588	1.503		
Luxemburg	445	449		
Namen	673	684		
TOTAAL	13.300	13.849		

Tabel 3 : De numerieke verhouding van de taalgroepen in het Belgisch leger in 1911.

Provincie of arrondissement	GEOGRAFISCHE HERKOMST				INSTRUCTIETAAL
	Aantal volledige lichte	Aantal vrijstellingen	Uiteinde-lijke klasse	Totaal + %	
Antwerpen	3.666	1.568	2.098	} 9.650	Nederlands:
West-Vlaanderen	3.525	1.183	2.342		} 55,36 %
Oost-Vlaanderen	4.404	1.442	2.962	} 10.073	
Limburg	997	333	664		} 57,79 %
B Arrondissement Leuven	1.096	427	669	} 906	
R enkel Nederlandstalig	829	397	432		} 54,76 %
A meestal Nederl.	1.741	835	483	} 7.780	
B Arr. Brussel:meertalig			423		} 44,64 %
A meestal Frans	1.559	748	811	} 7.357	
N enkel Franstalig			440		} 42,21 %
T Arrondissement Nijvel	746	306	440		
Henegouwen	5.774	2.937	2.817	} 7.780	VAP : 17
Luik	3.816	1.916	1.900		} 44,64 %
Luxemburg	895	383	512	} 7.357	
Namen	1.574	697	877		} 42,21 %
TOTAAL	30.622	13.192	17.430		

verfransingsproces te Brussel was er ondertussen ook op vooruitgegaan²⁰. Het blijvend verschil, 0,6 %, zal wel te wijten zijn aan het groter aantal Vlamingen of kinderen van Franstalige ambtenaren uit de Vlaamse gewesten dat het Frans verkoos als instructietaal, dan er Vlaamse proleten uit Wallonië het Nederlands verkozen.

Tabel 5 : *De numerieke verhouding (Vlamingen-Walen) in de 15 klassen van het Belgisch leger in 1914.*

Criteria	Jaar	% Vlamingen (4)	Klasse	Totaal Vlamingen	% Walen	Klasse	Totaal Walen
(a)	(b)	(c)	(d)	(e)	(f)	(g)	(h)
I n s t r u c t i e t a l	1899	59,87	13.300		40,13	13.300	
	1900	60,12	13.300		39,88	13.300	
	1901	60,63	13.300		39,37	13.300	
	21 1902	58,17	13.300		41,83	13.300	
	1903	60,78	13.300		39,22	13.300	
	1904	59,52	13.300	79.997	40,48	13.300	53.003
	1905	60,03	13.300		39,97	13.300	
	1906	59,14	13.300		40,86	13.300	
	1907	59,38	13.300		40,62	13.300	
	1908	62,29	13.300		37,71	13.300	
	1909	<u>61,71</u> 60,15	13.300		<u>38,29</u> 39,85	13.300	
G h e e r o g r a m m f i s c h e	1910	58,53	16.583	9.706	41,47	16.583	6.877
	1911	57,79	17.430	10.073	42,21	17.430	7.357
	1912	57,82	19.545	11.301	42,18	19.545	8.244
	1913	[57,82] ²²	33.870	19.584	[42,18]	33.870	14.286
				<u>50.664</u> 130.661			<u>36.764</u> 89.767

20. H. VAN VELTHOVEN, *art.cit.*, passim.

21. Voor de verdeling van het arrondissement Brussel deden we voor de klassen tot en met 1904 een beroep op de talentelling van 1900. Cfr. *Recensement général de la population*, 1900, dl. I, pp. 396-397. Voor de verdeling van de meertaligen van dit arrondissement moesten we echter, daar de nodige gegevens in de telling van 1900 niet opgenomen werden, steunen op de telling van 1910 en namen we een afgerond percentage : 54 % die meestal Nederlands en 46 % die meestal Frans spraken. Cfr. *Recensement général*, 1910, dl. III, pp. 18-19. De klassen vanaf 1905 werden voor het arrondissement Brussel volgens de telling van 1910 verdeeld.

Uit tabel vijf valt heel wat af te leiden.

Daar de klassen verschillend waren in grootte moeten we een gepondereerd gemiddelde van de percentages bepalen. Ook zouden we moeten rekening houden met degenen die wel hun legerdienst vervuld hadden, maar niet kwamen opdagen bij de mobilisatie. Daarvoor namen we 28 %, een cijfer dat we vonden bij een berekening in de papieren van minister de Broqueville in 1913. Hoewel dit cijfer globaal gezien juist zal zijn, vond Stevens bij enkele steekproeven erg uiteenlopende percentages voor de niet opgekomenen van de verschillende klassen. Oudere klassen waren geregeld meer voltallig dan jongere. Het zou logisch zijn dat juist de oudste klassen de meeste ontbrekenden zouden laten registreren. In dat geval zou het aandeel van de Vlamingen nog dalen. Nergens vonden we echter een schaal met de evolutie van de „afval”.

Vlamingen	=	130.661	of	59,28	%
Walen	=	89.767	of	40,72	%
		<hr/>		<hr/>	
		220.428		100	%

Voor het geheel van de Belgische krijgsmacht waren er dus 59,28 % Vlaamse soldaten op 4 augustus 1914.

Het leek ons ook interessant de numerieke verhouding vast te leggen voor bepaalde periodes en onderdelen. Voor de elf klassen van 1899 tot en met 1809 kozen 60,15 % van de lotelingen, VAP enz. het Nederlands als instructietaal. Terwijl de geplande bijdrage van de Vlaamse provincies, het arrondissement Leuven, evenals de Vlaamse fractie van het arrondissement Brussel samen slechts 56,98 % van de klasse vertegenwoordigden in 1900 en 57,36 % in 1910.

Drie klassen waren het resultaat van de militiewet van 1909, één zoon per gezin. Een vierde, die van 1913 was gerekruteerd op basis van één zoon per gezin maar met beduidend minder vrijstellingen. De afschaffing van de plaatsvervangende maakte het voortaan onmogelijk dat Vlamingen voor Walen de wapenrok zouden aantrekken. De geografische herkomst leek voortaan het beste criterium te zijn. In Vlaanderen waren er meer grote gezinnen zodat het aandeel van de Vlamingen in het leger zelfs onder het cijfer dat hun belang in het geheel van de bevolking aangaf, zou moeten dalen. Onder de minder gezonde Waalse industriearbeiders werden er echter zovelen vrijgesteld dat er toch nog 57,95 % Vlamingen in de laatste vier klassen waren, wat nog altijd iets meer was dan de numerieke vertegenwoordiging van de Vlamingen in het geheel van het land volgens de telling van 1910

22. Daar er nergens statistische gegevens over de klasse 1913 terug te vinden waren, namen we het percentage van 1912. Deze klasse (1913) was veel omvangrijker, omdat de dienstplichtigen niet meer werden vrijgesteld omwille van een broer die gelooft had. In hoeverre dit nu meer Walen of Vlamingen waren is niet te achterhalen.

(57,36 %). Indien we van Brussel de meertaligen die meestal Frans spraken aftrekken, komen we op 57,03 %.

Was de nieuwe militiewet van 1913 werkelijk toegepast, dan zou het aandeel van de Nederlandstaligen gestegen zijn, waarschijnlijk tot boven de nationale bevolkingsverhouding uit. Niettegenstaande de vrijstellingen voor grote gezinnen zou de veralgemeende dienstplicht immers meer het Noorden van het land hebben getroffen dan het kinderarme Zuiden. De flamingantische Antwerpse volksvertegenwoordiger Alfons Van de Perre schatte, dat door de nieuwe wet het aandeel van de Vlamingen in het leger zou oplopen tot 68 %, maar hij had ook verklaard dat dit 60 % was voor de drie vroegere klassen. Zelfs indien alle Brusselaars bij de Nederlandstaligen werden gerekend, kwam men nog niet aan dit getal²³.

De klasse van 1914, die opgeroepen werd op 15 september 1914 op basis van de wetten van 1913 en van 4 augustus 1914, kon echter slechts volledig bereikt worden in West- en Oost-Vlaanderen. Toch leverde ze nog 18.000 man, uiteraard vooral Vlamingen, op. Die zouden in Frankrijk opgeleid worden, samen met de vrijwillers, en pas in 1915 aan het front verschijnen. Na de bewegingsoorlog waren de vestingstroepen, de zeven oudste klassen, zo goed als uitgeschakeld. Het grootste deel ervan te Luik en te Namen werd gevangengenomen. De 33.000 man vestingstroepen van Antwerpen werden voor het overgrote deel in Nederland geïnterneerd. De 3de Legerdivisie te Luik, de 4de Legerdivisie te Namen en het veldleger te Antwerpen, samengesteld uit de acht jongste klassen (1906-1913), ontkwamen echter. Het leger dat de IJzerslag van oktober-november 1914 leverde was dus samengesteld uit 58,96 % Vlamingen. We vertrekken hier natuurlijk van de hypothese dat de verliezen evenredig waren. Voor de bewegingsoorlog en de IJzerslag waar alles en iedereen ingezet werden, heeft het weinig zin een onderscheid te maken tussen infanterie, artillerie...

De heraanvulling van het leger, die vooral vanaf 1915 plaatsgreep, valt buiten het kader van deze studie. Daarom kunnen we geen beeld ophangen van de samenstelling van het leger tussen 1915 en 1918. Wij hopen dit te doen in het kader van een globale studie van het Belgisch leger in de Eerste Wereldoorlog. Maar nu reeds weten we dank zij steekproeven en wegens de smalle rekruteringsbasis dat er onmogelijk 80 % Vlamingen aan het IJzerfront kunnen gelegerd geweest zijn. Een heraanvulling uit de Burgerwacht was dus ook al onmogelijk, daar die gedemobiliseerd werd vóór de IJzerslag²⁴.

23. *Annales Parlementaires, AP*, Kamer 1912-1913, p. 736 (27.II.1913).

24. Mythen hebben een taai bestaan. Naar aanleiding van de 50ste verjaardag van de dood van koning Albert vertelde Geert Van Istendael op 17 februari 1984, tijdens het TV-journaal van 19u45 opnieuw dat er 80 % Vlamingen in het Belgisch leger waren tijdens de Eerste Wereldoorlog.